

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена теоретико-методологічним засадам дослідження соціального розвитку. Проаналізовано напрями та пріоритети державної політики соціального розвитку. Надано практичні рекомендації з нормативно-правового вдосконалення державної політики у сфері соціального розвитку.

Ключові слова: соціальний розвиток, соціальна політика, розвиток, соціальна держава, державна політика, право.

Постановка проблеми. Актуальними питаннями в системі державного управління є визначення напрямів удосконалення соціального розвитку держави, передбачених державно-правовими програмами, які сприятимуть розвитку України та підвищенню рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука у сфері права та державного управління має багато напрацювань із даної проблематики. Дослідженням таких питань присвячено праці таких українських та зарубіжних науковців: В. Скуратівського, В. Трощинського, О. Ткача, Л. Мамутової, Г. Щокін, Г. Атаманчука, М. Білінської, Н. Копилової, М. Погрібняка, Н. Нижник, В. Князева, В. Бакуменка, Ю. Сурміна та інших.

Мета статті полягає в дослідженні її основних напрямів, особливостей, специфіки та узагальненні шляхів його впровадження в Україні як в управлінському, так і в правовому полі.

Виклад основного матеріалу. Конституція України [1] є основним законодавчим актом, в якому визначено основні політико-правові засади. Основний Закон держави закріплює на законодавчому рівні важливу роль культури, освіти і науки та інших складових частин гуманітарної сфери, які найбільше впливають на духовні процеси суспільства. Головною метою конституційного регулювання духовної сфери є створення умов для всебічного

розвитку творчого, освітнього, наукового, культурного потенціалу кожної особистості і суспільства в цілому, послідовної інтелектуалізації суспільства як головного резерву його прогресу, збагачення і піднесення його духовності [2].

Соціальний розвиток, як ключовий складник політики держави, офіційно завжди визнавалася в Україні один із пріоритетних. Процес формування соціальних стандартів та створення системи соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався в державі ще в 1999 році із прийняттям Закону України «Про життєвий мінімум» [3] та 2000 року Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [4]. А вже із 2004–2005 років в офіційних державних документах та практичних діях державної влади, публічній активності практично всіх політичних сил акцентується увага саме на складових частинах соціальної політики. Наголошується на тому, що в основі соціально справедливого суспільства має бути забезпечення рівних можливостей для всіх та належного соціального захисту найуразливіших громадян. Однак протягом ряду років спостерігаємо спрямованість державної політики соціального розвитку переважно на пом'якшення негативних наслідків індивідуальної і соціальної нерівності, соціально-економічних потрясінь у суспільстві.

Правове регулювання – це діяльність держави щодо становлення обов'язкових для виконання норм (правил) поведінки

суб'єктів влади. Необхідний у цьому разі примус забезпечується розвитком громадської свідомості та силою державної влади. Водночас юридичні норми мають бути зрозумілими людям, належно обґрунтованими, системно організованими і придатними для практичної реалізації.

Державне управління здійснюється на правових засадах – встановлених державою правилах поведінки окремих осіб та їх груп у колективі. Під нормою звичайно розуміють певний, визнаний обов'язковим порядок, правило. Правові норми є засобом регламентування системи органів виконавчої влади як у структурному, так і функціональному аспектах. Суттю права є фіксація політико-правових відносин, а змістом – його роль як засобу здійснення соціального управління в суспільстві.

Правові методи управління, зумовлюючи законодавчу сферу розвитку управлінських структур, повинні сприяти вільній дії адміністративних методів. Правові методи використовуються, по-перше, для юридичного закріплення управлінських відносин, що вже склалися, і по-друге, для розвитку цих відносин відповідно до поставлених управлінських цілей.

Правовий аспект стосується всіх видів управлінських відносин. Юридичне регулювання здійснюється на основі методів правового регламентування (у вигляді видання нормативно-правових актів) і конкретних розпорядчо-правових дій (призначення на посаду, затвердження організаційної структури, виділення коштів тощо).

Щонайперше слід зазначити, що нові тенденції розвитку змінюють очікування та призводять до зростання вимог громадян, зумовлюють трансформацію структури держави, що, у свою чергу, позначається і на структурі соціальної сфери – цілісної, динамічної підсистеми суспільства, в якій реалізуються соціальні функції. І саме на реалізацію соціальних і громадянських прав людини спрямована державна політика соціального розвитку. Саме соціальна політика покликана дати відповіді на виклики глобалізації в найважливіших і, водночас, найуразливіших сферах розвитку: освіти та науки, охорони здоров'я та соціальної. Це пов'язано з тим, що від якості

знань, якості життя населення залежить якість громадянського суспільства.

Разом із тим від функціонування інших сфер суспільства (щонайперше, економічної), в яких продукуються матеріальні та духовні блага, створюються цінності, реалізуються функції політичного управління, залежить ефективність державної політики соціального розвитку. У ній як у фокусі віддзеркалюються всі передумови відтворення і розвитку людини, суспільства в цілому. Відтак стосовно всіх інших сфер суспільства соціальна сфера виступає фактором зміцнення і підтримки стабільних соціальних відносин і процесів, їхньої відносної рівноваги [5].

Державна політика у сфері соціального розвитку є механізмом реалізації цілей та задач соціальної політики, заснованої на законодавчо встановлених імперативах, що визначають реальний рівень життя населення, соціального благополуччя, зайнятості населення, його соціальної підтримки.

Конкретні управлінські рішення можуть понизити або підвищити компенсаторні можливості соціальної сфери, більш-менш повно врахувати рівень сучасних запитів населення. Потреба в підвищенні ефективності державного управління соціальним розвитком усе більше відчувається населенням і визнається владою [6].

Тривалий несприятливий соціальний стан в Україні, який характеризується вимиранням нації, посиленням нерівності, зростанням бідності, порушенням соціально-економічних та трудових прав, поглибленням тінізації соціально-трудова відносин, зростанням ризиків втрати роботи, здоров'я, доходу тощо, свідчить про зниження соціальної відповідальності держави за соціальний розвиток.

Соціальний розвиток в Україні визначає можливості науково-технологічного, інноваційного прориву держави в європейський простір, він створює економічну основу і духовну спадщину суспільства, цивілізаційний поступ української нації.

Прогресивний розвиток суспільства Концепція соціального управління визначає збереження та розвиток людства як глобальну мету, то Концепція людського розвитку визначає центральне міс-

це людини в економічному та суспільному розвитку [7, с. 29].

Основними цілями соціальної політики на сучасному етапі є: максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни; формування ефективної системи трудової мотивації, яка відповідає вимогам легального ринку, орієнтована на позитивне розширене відтворення «людського капіталу» України. Без цього неможливий економічний підйом, ефективна економіка, повноцінний ринок; створення інституціональних і соціально-економічних передумов для реалізації громадянами, різними суспільними прошарками і групами населення своїх потреб та інтересів, прояву своєї активності й розкриття особистості. Саме це створює передумови громадянського суспільства, особистої свободи, реальної демократії [8, с. 67].

Чітко визначених правових обов'язків щодо соціального положення в країні, її регіонах, галузях та на виробництві немає. Чіткого розмежування компетенції, повноважень та відповідальності щодо розвитку людського та трудового потенціалу немає між органами державної влади. Зобов'язання України щодо досягнення Цілей соціального розвитку не мають комплексного запровадження через недосконалість системи державного та регіонального соціального управління. Соціальне управління в Україні не відповідає загальносвітовим вимогам збереження людства та національним інтересам збереження нації, її гідного існування та розвитку. Причиною та наслідками такого стану є невідповідність державного та регіонального управління потребам соціального розвитку. Декларативні положення чинного законодавства щодо надання соціальних прав та гарантій не мають чіткої регламентації щодо адресатів їх виконання та відповідальності за нереалізацію. Законодавство про державну службу, про місцеві держадміністрації та місцеве самоврядування не конкретизують соціальні зобов'язання щодо формування та забезпечення реалізації ефективних соціальних стратегій розвитку та відповідальність за соціальний розвиток на рівні держави. Не конкретизована компетенція Кабінету

Міністрів України щодо забезпечення якості та рівня життя населення, а відповідно, в показники ефективності його діяльності не включено показники соціального розвитку [7 с. 30].

Об'єктом соціальної політики є відносини, процеси діяльності соціуму, що безпосередньо чи опосередковано впливають на формування безпеки людини, задоволення соціальних потреб та інтересів, освоєння соціальних цінностей через забезпечення чіткого функціонування соціально-політичних інститутів, суб'єктів соціальної політики, координації, узгодження діяльності системи, спрямування на формування оптимального співвідношення пропорцій між елементами, дій всіх її учасників, форм, методів і засобів соціальної політики, забезпечення соціальної стабільності, соціальної безпеки [8, с. 68].

Проблематика категоріального апарату соціального розвитку не випадкова, бо в цілому методологічні проблеми соціального управління залишаються недостатньо розробленими та відповідно реалізованими. Повинна вийти на новий рівень наукова підстава для подальшого забезпечення вдосконалення соціального розвитку в Україні та підвищення його ефективності. Саме нерозвиненість державної політики соціального розвитку зумовлює незастосування головного важеля для забезпечення його ефективності – соціальної відповідальності. Вона могла б застосовуватись з умов розробки та прийняття Концепції (стратегії) розбудови соціальної держави, національної моделі соціальної політики, концептуальних засад людського розвитку, соціального бюджету України тощо [7, с. 32].

Моделі соціальної політики виходять із сутності соціальної держави, яка може бути визначена як демократична, правова держава, що характеризується спрямуванням соціальної політики на досягнення в суспільстві соціальної злагоди, соціальної справедливості та забезпечення добробуту всіх верств населення завдяки ефективній реалізації політики соціального партнерства, організації та здійсненню державної влади на демократичних, правових засадах, досягненню соціальної справедливості, яка виявляється через

оптимальне поєднання соціальної рівності та економічної свободи [8, с. 69].

Попри адаптивний характер змін, отримана система управління соціальним розвитком залишається неефективною через нестачу фінансових ресурсів для соціального забезпечення, загальну неефективність переданих у комунальне управління соціальних закладів, відсутність досвіду управління соціальним розвитком у розвиненій та перехідній ринковій економіці. Головним недоліком системи соціального розвитку такого типу є цільова орієнтація на забезпечення економіки та окремих її галузей трудовими ресурсами, а не задоволення соціальних потреб населення та пересічної особи. У такому випадку логічною є деградація соціальної сфери, відсутність стратегії соціального розвитку та її зведення до необхідної незахищеним верствам населення допомоги. У свою чергу, процес адаптації соціальної політики супроводжувався не лише деградацією соціальної системи, а й втратою інтересу населення до таких складових частин соціальної інфраструктури, як заклади клубного типу, сфера відпочинку, громадського харчування, особливо в сільській місцевості та розвиток нових форм такого роду закладів [9, с. 57].

Чинником соціального розвитку на теперішньому етапі стає складна суспільно-політична та економічна ситуація в державі, вплив соціально-економічної кризи, що загалом значно знизило доходи населення, звузило коло потреб до отримання матеріальних благ фізіологічного виживання та задоволення потреб організму. Розбудова фінансової системи України внесла суттєві новації в управління фінансовими ресурсами територіальних громад. Цьому сприяла демократизація суспільних відносин, формування громадського суспільства, що стимулювало внесення змін до системи управління на місцях. Проголошена децентралізація, делегування повноважень територіальним органам влади в здійсненні господарського, соціального, культурного будівництва супроводжува-

лося формальним закріпленням за ними фінансових ресурсів [9, с. 57].

Чинниками ефективності соціального розвитку виступають: рівень індивідуального добробуту, освітньо-професійний рівень, стан здоров'я, вікова категорія, загальнокультурний рівень, індивідуальні психофізіологічні особливості, індивідуальна система цінностей і життєвих пріоритетів. Тому для ефективної реалізації соціального розвитку в правовому полі необхідно:

1) внести зміни та доповнення до Конституції України, Закону України «Про основи національної безпеки України», Закону України «Про Кабінет Міністрів України» з визначенням та конкретизацією положень із соціальної відповідальності держави;

2) створити соціологічний моніторинг щодо оцінки соціальної відповідальності держави та забезпечити широке висвітлення цієї інформації в засобах масової інформації;

3) відстежувати рівень досягнення пріоритетів розвитку держави (щодо підвищення рівня та якості життя, економічного зростання та інноваційного розвитку, забезпечення соціальної орієнтації економіки), визначених у Стратегічних правових документах, та застосувати рівень їх виконання під час визначення соціальної відповідальності держави;

4) створити умови та надати можливості для розвитку демократичних засад контролю за діяльністю держави з боку суспільства та його представників (громадських об'єднань, політичних партій, професійних спілок, громадян тощо).

Висновки і пропозиції. Державна політика соціального розвитку є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства. Державна політика у сфері соціального розвитку є механізмом реалізації цілей соціальної політики, заснованої на законодавчо встановлених імперативах, що визначають реальний рівень життя, соціального благополуччя, зайнятості населення, його соціальної підтримки.

Список використаної літератури:

1. Конституція України із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року № 742-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>.
2. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини / В.А. Скуратівський // Конституція України – Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рекомендації / І.Ф. Надольний, Т.О. Мандебура, С.Д. Дзюбик, В.А. Ребкало, В.А. Скуратівський, Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І. Борденюк. – К., 1997. – С. 48.
3. Приходченко Л.Л. Теорія та практика оцінювання ефективності державної соціальної політики / Л.Л. Приходченко // Державна політика. – С. 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/09.pdf>.
4. Декларация социального прогресса и развития. Міжнародний документ від 11.12.1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_116.
5. Ільчук Л.І. Державне управління соціальною сферою в Україні / Л.І. Ільчук // Центр перспективних соціальних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.
6. Пакуліна А.А. Специфіка державного регулювання соціальної сфери у сучасній змішаній економіці / А.А. Пакуліна // Економічний простір. – Збірник наукових праць. – № 65. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 111.
7. Пакуліна А.А. Специфіка державного регулювання соціальної сфери у сучасній змішаній економіці / А.А. Пакуліна // Економічний простір. – Збірник наукових праць. – № 65. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 111.
8. Захаров М.А. Региональная социальная политика в условиях административной реформы / М.А. Захаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psibook.com/sociology/19>.
9. Щокін Г. Закони соціального розвитку й управління / Г. Щокін // Персонал. – 2005. – № 3. – С. 62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.personal.in.ua/article.php?id=99>.

Найда І. В. Соціальний розвиток в Україні: управлінський та правовий аспекти

Статья посвящена теоретико-методологическим основам исследования социального развития. Проанализированы направления и приоритеты государственной политики социального развития. Даны практические рекомендации по нормативно-правовому совершенствованию государственной политики в сфере социального развития.

Ключевые слова: *социальное развитие, социальная политика, развитие, социальное государство, государственная политика, право.*

Naida I. Social development in Ukraine: administrative and legal aspects

The article is devoted to the theoretical and methodological foundations of the study of social development. The directions and priorities of the state policy of social development are analyzed. Practical recommendations on normative and legal improvement of state policy in the sphere of social development are given.

Key words: *social development, social policy, development, social state, state policy, law.*